

לולב והלל לשיטת הרמב"ן והרמב"ם¹¹

בשורש הראשון בהקדמה לספר המצוות חלק הרמב"ם על בה"ג שמנה מצוות אמירת הלל בימים שגומרים בהם את ההלל בין תרי"ג מצוות, וכתב:

"דע כי זה העניין לא היה ראוי לעורר עליו לבארו, כי אחר שהיה לשון התלמוד "תרי"ג מצוות נאמרו למשה בסיני" (מכות כ"ג ע"ב), איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המניין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה וכו' וימנה קריאת ההלל שישבח בו דוד ע"ה את האל ית', שצוה בה משה".

והרמב"ן חולק עליו שם, והקשה מדוע לא יאמר הרמב"ם שדין ההלל הוא ממש כדין התפילה שביאר הרמב"ם עצמו, שעצם מצוות התפילה לשי"ת בעת צרה היא דאורייתא, אבל מטבע התפילה וזמנה היא מדרבנן, ומה בכך שנוסח ההלל נתחבר על ידי דוד המלך ע"ה. וכמו כן ברכת המזון שהיא עצמה וודאי מן התורה, ומשה, יהושע ושלמה המלך תקנו את ברכותיה. ומוסיף הרמב"ן:

"אבל התעוררנו על ההלל מפני שאין לנו מפורש בהלל של שחיטת הפסח ואכילתו, והלל של נטילת לולב דאורייתא, וראשון דפסח ועצרת, בכל אלו אין לנו ראיה שיהא מדבריהם. וכבר אמרו בגמרא תענית (דף כ"ח ע"ב): "הלל דראש חדש לאו דאורייתא", ומשמעות זה דבימים שהיחיד גומר בהם את ההלל הוא דאורייתא. ובמסכת ערכין (דף י" ע"ב) דרשו בו: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון שירה, שאינו מקודש לחג אינו טעון שירה". ואף על פי שזה מדברי קבלה הוא, אבל יאמר הנביא כי ישירו לאל המושיע אותם מיד שנחריב, כאשר הם משוררים כליל התקדש חג, והוא ליל אכילת הפסח שהיו משוררים בקול גדול, כמו שאמרו (פסחים פ"ה ע"ב): "כזית פסחא והלילא פקע איגרא". ועוד אם הוא (ההלל) מדבריהם, למה יתמה רבי יוסי ויאמר (פסחים קי"ז ע"א): "אפשר שחטו ישראל את פסחיהם ולא אמרו שירה, נטלו את לולביהם ולא אמרו הלל וכו'". והנראה מדבריהם שהוא מן התורה, כמו שפירשתי ויהיה הלכה למשה מסיני, או שהוא בכלל השמחה שנצטוונו בה כמו שכתוב: "וביום שמחתכם וכו' ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם", כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא. ונצטוונו בשמחת השיר על הקרבן, ושל בשעת הקרבן בכלל השמחה, וכו'. ושם במסכת ערכין (י"א ע"א) אמרו: "מניין לעיקר שירה מן התורה? מהכא – "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב", אי זו היא עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זו שירה". אם כן אפשר שנדרוש בימים טובים שכתוב שמחה, ונתרבו כל מיני

¹¹ פורסם ב'שער אפרת', התשנ"ד.

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כֹהֵן

שמחות שתהא השמחה מכללם (דהיינו שנתרבו כל מיני ימי השמחה והמצוות התלויות בהם שיהא ההלל מכללם), וכו'. אבל הלל באכילת פסחים ונטילת לולב יהיה מן התורה כמו שנראה ממשטי שמועות אלו שהזכרנו".

והנראה בדעת הרמב"ן, שהסתפק אם ההלל דימים טובים, ולכל הפחות זה דסוכות, הוא מעצם היום טוב, וכנלמד מן הפסוק "זכיום שמחתכם ובמועדיכם" (במדבר פרק י' פ"ס י'), או שהוא על נטילת לולב דווקא כתמיהת רבי יוסי. ובכל אופן לדעתו נטילת הלולב טעונה הלל מן התורה. ויש להביא ראיה לדרך זו מן הירושלמי בריש פרק חמישי דסוכה בטעם שקורין את ההלל כל שבעת ימי החג "כנגד הלולב שהוא מתחדש כל שבעה", והיינו משום שמצוות לולב מתחדשת כל שבעה, במקדש מן התורה, ובגבולין מדרבנן, והלולב טעון הלל, לכן אומרים הלל בחג כל שבעה. ואם נימא שמה שאמר הירושלמי הוא לישיב מה שבפסח אין אומרים הלל כל שבעה, והתכוון לדרך אחרת ממה דאיתא בבבלי ערכין שאין ימי הפסח חלוקין בקורבנותיהם כימי החג, נוכל לומר שההלל דכל שבעה דסוכות הוא באמת משום שהלולב טעון הלל. ומה שעצם היום טוב טעון הלל, כפסח, היה די בהלל יום אחד בלבד. ולפי זה הלולב טעון הלל כל שבעה, אלא שביום הראשון יש לומר הלל גם על עצם היום טוב, אף שאין לו לולב, ובשאר הימים אולי יאמר הלל דווקא אם יש לו לולב ליטול. ומה שאין אומרים הלל על הסוכה הנוהגת בכל שבעה, הוא משום שאין הפסק במצוותה, והיא נמשכת, ממש כיום טוב עצמו, ורק הלולב מתחדש בימים בלבד, וחולק שבע מצוות לעצמו.

ומאחר שהלולב טעון הלל בעצם נטילתו, נראה שלשיטתו אין ליטול לולב קודם התפילה, ואין לעשות כמ"ש המג"א בסימן תרנ"ב ס"ק ג' בשם השל"ה שינענע בסוכה קודם הליכתו לבית הכנסת. וחז"ן מ"ש מו"ז הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות (או"ח ח"ד סימן צ"ט) שאין ראוי לעשות כן משום שתדיר (- תפילה) ואינו תדיר (- לולב) תדיר קודם, אין לעשות כן משום שלולב טעון הלל כמ"ש.

אבל נראה שהרמב"ם היתה רוח אחרת עמו, ולדעתו אין הלולב טעון הלל, שאין מצווה דאורייתא טעונה הלל, אלא שההלל טעון נטילת לולב, ונבאר הדברים.

בספר המצוות עשה קס"ט כתב:

"שצונו ליטול לולב ולשמוח בו לפני ה' שבעת ימים, והוא אומר יתברך ולקחתם לכם ביום הראשון וכו', ושם התבאר שאין חובת מצווה זו שבעת ימים אלא במקדש, אולם בשאר הארצות יום ראשון לבר הוא שחייבין בו מן התורה".

ולמדנו מדבריו שמה שאיתא בקרא: "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים" היא הגדרת המצווה, ולא סתם משך זמנה, וצריך להבין כיצד מקיימים עניין זה של לשמוח בו שבעת ימים. עצם הנטילה היא מצווה מובנת, מה שאין כן השמחה בלולב. עוד מתבאר מדבריו שהמצווה כגבולין אינה שונה במהותה מן המצווה שבמקדש, וגם בגבולין יש לשמוח בלולב, וכל ההבדל בין המצווה שבגבולין למצווה שבמקדש היא במשך זמנה. כך שהרמב"ם מבאר ש"לפני ה' אלוקיכם" הנאמר במצוות לולב מתייחס רק ל"שבעת ימים".

קוּבֵץ שֵׁפֵתֵי כֹהֵן

אבל "ושמחתם" הנאמר שם, מתייחס גם ל"ולקחתם לכם ביום הראשון". ואמנם גם במניין המצוות הקצר שבריש הלכות שופר סוכה ולולב כתב: "ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג". ומצווה זו עצמה היא הנוהגת בגבולין יום אחד, כפי שנתבאר בפרק ז' הלכה י"ג.

והנה עצם המצווה "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים" אמנם נתבאר בדברי הרמב"ם, אבל לא בהקשר לולב. וכך כתב בפרק ח' הלכה י"ב:

"אף על פי שכל המועדות מצווה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים".

הרי שהרמב"ם מפרש ש"ושמחתם לפני ה' אלוקיכם" האמור כלולב, הוא מצוות שמחה כפשוטה, ואם כן צריך יותר להבין את המצווה לשמוח בו שכתב הרמב"ם גבי לולב, וכי איזו שמחה כפשוטה שייכת כלולב. ונראה לומר שהרמב"ם מפרש שכאשר באה שמחת החג לידי ביטוי, צריך בשעת ביטויה של שמחה זו ליטול לולב. וזה הפירוש לשמוח בו, דהיינו כשהאדם שמח בחג, צריך לשמוח בו, כלולב, בנטילתו.

עניין אמירת ההלל נתבאר ברמב"ם רק בסיום ספר זמנים, בהלכות חנוכה פרק ג', ושם איתא:

"ושמונה עשר יום בשנה מצווה לגמור בהן את ההלל ואלו הן זכרי אבל ראש השנה ויום הכיפורים אין בהן הלל, לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה".

הרי שהלל קשור במהותו ל"שמחה יתירה". ונראה שההלל הוא המבטא את השמחה היתירה שבמועד, והחובה לגמור את ההלל כביטוי לשמחה יתירה זו היא דרבנן, ואינה שייכת כלל ל"תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה", שכן בשלושה מקומות, בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' הלכה י"ג), בהלכות יום טוב (פרק ו' הלכה כ'), ובהלכות שופר סוכה ולולב (פרק ח' הלכה ט"ו), מתבאר ש"תחת אשר לא עבדת וכו'" מתייחס לעצם השמחה "שישמח האדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שצווה בהן", ולא לביטוי מסוים של שמחה זו. אבל חכמים תקנו לכטא את השמחה שבמועדים שיש בהם שמחה יתירה באמירת ההלל.

ולכן נטילת הלולב, השייכת במהותה לשמחה – וצריך ליטול את הלולב כאשר האדם נמצא במצב של שמחה הקשורה למועד חג הסוכות – שייכת לאמירת ההלל, מצד שאמירת ההלל נחשבת כעיקרה של השמחה ביום טוב, ולכן בשעת ההלל צריך ליטול את הלולב ולנענעו. ויהיה עניין זה דומה למה שביאר הגאון רבי ישעיה ברלין בספר מיני תרגימא גבי זכירת עמלק, שמה שצריכים לזכור פרשת עמלק לפחות פעם אחת בשנה הוא משום ששיעור זמן הראוי לשכחה הוא י"ב חודש, וכמו שאיתא בכרכות (דף נ"ח ע"ב) שאין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חודש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד. ופירש רש"י:

קוּבֵן שִׁפְתֵי כַהֵן

"וסתם כלי לאחר שנים עשר חודש משתכח מן הלב, דיאוש בעלים לאחר שנים עשר חודש, בפרק אלו מציאות (כ"ה ע"א), מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלשה רגלים, ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בעצרת ובפסח ובחג, דהיינו שנים עשר חודש, ושוב אין צריך להכריז".

וחכמים קבעו זמן פעם בשנה לקריאת פרשת זכור, בשבת הסמוכה לפורים, לסמוך מחיית עמלק למחיית המן (רש"י מגילה כ"ט ע"ב, ועיין בשו"ת יחוה דעת חלק א' סימן פ"ד ד"ה אמנם לא, אם מחמת זה ניתן לומר דבאמת אין זכירת עמלק מצוות עשה שהזמן גרמא, כיון שבאמת אין לה זמן קבוע). הרי שהמצווה דאורייתא היא לזכור את פרשת עמלק, ושלא תשכח מלבנו, וחכמים שייכו מצווה זו לשבת שלפני הפורים. כך במצוות לולב, שמן התורה צריך ליטלו (ואולי אף נענועיו הם מן התורה כתנופת הקרבנות) בזמן השמחה במועד, וחכמים מיקדו את זמן השמחה הזה בהלל הנאמר במועד. הרי שאמירת ההלל מצד מהותה, צריכה שינטל הלולב במהלכה, משום שהמצווה היא "ליטול לולב ולשמוח בו". ממילא אין חייב ליטול לולב בדווקא סמוך להלל, אלא אפשר לנוטלו גם בבוקר השכם כמו שכתב המגן אברהם שהבאנו לעיל, ורק שבשעת ההלל ינטל הלולב גם כן.

כמו כן גם הקפת המזבח היא עניין של שמחה, שבאים למקום כפרתם ושייכים לשם, ולכן היו מקיפים אותו בלולביהם. והיינו שאין ההקפה נצמחת ממצוות הלולב, אלא שההקפה שייכת לימי השמחה דסוכות, ומחמת זה מתחייבת נטילת לולב בזמן ההקפה. ואולי זה מקור המנהג שהובא ברמ"א בס"ס תר"ם מספר כל בו שאין אבל מקיף את הבימה בלולב. הקפת הבימה בלולב היא זכר להקפת המזבח שהייתה במקדש, כמ"ש הרמב"ם בפרק ז' מהלכות לולב הלכה כ"ג:

"וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה כאמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש".

ולכן היא בעצמה עניין של שמחה, שאינו שייך באבל על אביו ואמו כל י"ב חודש. ואולי יסוד המחלוקת בין המחבר לרמ"א שם אם מי שאין לו לולב מקיף את הבימה, תלוי בזה. שלדעת הטור בשם רש"י והר"ן מי שאין לו לולב אינו מקיף כיוון שההקפה שהיא עניין שמחה טעונה לולב, והיא שמחה מיוחדת לחג הסוכות, ולכן אין לעשותה כשאין מקיימין את "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם". אבל ההלל יכול להיאמר בלא לולב, אף שכפי שנראה להלן אין ראוי לעשות כן, כיוון שהוא שייך לכל ימי השמחה והמועדים, ואין שמחתו מיוחדת דווקא לחג הסוכות, ולכן אף שאמירתו טעונה לולב, מי שאין לו לולב רשאי לאומר. ואילו לדעת המחבר ממש כשם שהלל נאמר ללא לולב כשאין לו לולב, כיוון שאין העדר לולב פוטר מן השמחה שבהלל, כך אין העדר הלולב פוטר מן השמחה שבהקפת הבימה, שהוא זכר להקפת המזבח במקדש.

ולפי זה יתבאר היטב מנהגם של אנשי ירושלים. בירושלים היתה השמחה ברגל תמיד, ולא רק בזמן אמירת ההלל. ולכן, כפי שכתב הרמב"ם שם בהלכה כ"ד:

"כך היה המנהג בירושלם, ויצא אדם מביתו שחרית ולולבו בידו, ונכנס לבית

קוּבֵן שִׁפְתֵי כֹהֵן

הכנסת והוא בידו, מתפלל והוא בידו, ויוצא לבקר חולים ולנחם אבלים והוא בידו".

הרמב"ם אינו מזכיר כלל שיש טעם או הנהגה טובה והידור לנהוג במנהג זה בימינו, אלא רק ש"כך היה המנהג בירושלים". והטעם, כפי שביארנו שדווקא בירושלים היתה שמחת הרגל באה לידי ביטוי כל היום כולו, ולכן מדין "לשמוח בו" היה צריך ליטול את הלולב כל היום. ואף שאין זה מדינא ממש, כיוון שבעסקי היום – יום אין ממשות של שמחה מופגנת, מכל מקום כך נהגו בירושלים. אבל לאחר החורבן שאין שמחה באה לידי ביטוי אלא בהלל, אין עניין לנהוג מנהג זה כלל.

ולכן נראה שמה שכתב המור בסימן תרנ"ב: "והמדקדק במעשיו יעשה כאנשי ירושלים שהיה אדם יוצא מבית הכנסת ולולבו בידו וכו'", הוא רק לזכר בעלמא למה שהיה בירושלים, ואינו דקדוק בפני עצמו, כיוון שאין קיום למצווה בלא לשמחה בו לדעת הרמב"ם. ואולי לדעת הרמב"ן שעצם הנטילה היא המצווה, ורק שהיא טעונה הלל, יש דקדוק במצווה וחיבתה כאשר אדם נוטל לולב כל היום כולו. וא"כ ס"ל למור בזה כדעת הרמב"ן. אבל לדעת הרמב"ם המצווה ליטול לולב היא בעת ששמחת החג מורגשת וכאה לידי ביטוי. והרמ"א בהגהת השו"ע שביאר טעם למנהג זה שהוא "כדי לחבב המצוות" נראה שפשוט יותר לשיטת הרמב"ן שביארנו, שאף שיצא ידי חובתו בהנבחה בעלמא, מ"מ איכא חיבת המצווה כמה שנוטלו יותר מחיובו. אבל למה שביארנו ברמב"ם היה מקום לומר שמצד חיבת היום – טוב יש לעשותו לזמן שמחה במשך כולו, ומצד זה ליטול את הלולב כל היום, אבל לכאורה אין מקום מצד חיבוב מצוות לולב ליטלו שלא בשעת שמחה ממש. ואולי יש להעמיס בכוונת הרמ"א "לחבב את המצוות" גם מצוות לולב וגם מצוות יום – טוב.

וכדעת הרמב"ם משמע ממדרש תנחומא (הוצאת ר"ש בובר פרשת אמור סי' כ"ט ד"ה ולקחתם לכם) שדרשו על ארבע מטיבי לכת (משלי ל' כ"ט):

"אלו ארבע מינין שהלולב שכל אחד ואחד מישראל הולך וריץ ויקח לו אחד מהם, להלל לפני הקב"ה שנתרצה לו ויכפר על כל עוונותיו".

מה שאיתא במדרש שהמינים הללו נקחים כדי "להלל בהם" מסייע לדעת הרמב"ם שהמצווה היא לשמוח בו, דהיינו ליטלו בזמן שמחה, כמו שביארנו, ולפי המדרש היינו ליטלו בזמן שמחלל לפני הקב"ה. אבל לדעת הרמב"ן שנטילת לולב טעונה הלל, הרי היא בעצמותה אין בה עניין של הלל ושמחה, ואם כן אין לומר שהמינין נימלים להלל בהם.

לכן אין מדברי הרמב"ם ראייה שצריך לנענע את הלולב בשעת ברכתו, חוץ מאשר בשעת ההלל. שכן כתב בפרק ז' הלכה ט':

"ומצווה כהלכתה שיגביה אגודה של שלשה מינין בימין ואתרוג בשמאל ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלשה פעמים בכל רוח ורוח".

קוֹבֵץ שִׁפְתֵי כַהֵן

כאן מסתיימת הלכה ט' בדפוסים. אבל בכתבי היד התימניים ההלכה ממשיכה ללא הפסק, ולכן אין כאן שני עניינים אלא המשך רצוף:

"ביצד מוליך ומנענע ראש הלולב שלשה פעמים, ומביא ומנענע ראש הלולב שלשה פעמים וכן בעליה ובירידה. והיכן מוליך ומביא בשעת קריאת ההלל בהודו לה' תחילה וסוף וכו'".

הרי שנענוע הלולב ב"מצווה כהלכתה" הוא בשעת ההלל, שכן מצוות הלולב עיקרה בשעת ההלל כמו שביארנו, ולכן אין רמז שיש לנענע את הלולב גם חוץ משעת אמירת ההלל. אבל בשו"ת מהרלב"ח (סי' ע"ט ד"ה דע לך) כתב:

"גם כן דע לך כי יש מיעוט מהפוסקים מיעוטא דמיעוט שמבורים שאין צריך נענוע בשעת נטילת הלולב כי אם הגבהה בלבד וכו'. ורוב הפוסקים רובא דמינכר כתבו דעיקר הנענוע הוא בשעת נטילת הלולב וכו' אם כן נראה דגם בשעת נטילת הלולב צריך לנענע, וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל וכו'".

ולא מובן כ"כ מהיכן דייק שכך כוונת הרמב"ם. אבל אף לפי מש"כ מהרלב"ח נראה שעיקר מצוותו היא ליטלו סמוך להלל ולנענע בהלל. ונראה שזה פשר דברי הטור והשו"ע בסימן תרנ"ב: "ועיקר מצוותו בשעת ההלל", ואין הכוונה כדי לקיים הנענועים שבהלל, שהרי נענועים אלה כבר נידונו לעיל בסימן תרנ"א, אלא שעצם מצוות נטילת לולב ונענועיו הם בשעת שמחה, דהיינו בשעת ההלל.

ובשו"ת שכות יעקב (חלק א' סימן ל"ד) גבי מי שהביאו לו בשעת ההלל אתרוג ולולב, ולא רצה לצאת בה כי רוצה להמתין שעה או שתיים שיביאו לו אתרוג מהודר ויותר נאה, פסק דשפיר למעבד הכי, אף שזריון מקדימין למצוות, מכל מקום עדיף לשהויי מצווה כדי שיעשנה בהידור. ונראה שפסק זה אתי שפיר לשיטת הרמב"ן שנטילת לולב טעונה הלל, ואין הלל טעון נטילת לולב, אין לו חיוב בשעת ההלל ליטול לולב, ובשעה שיהיה לו לולב אמנם יצטרך לגמור את ההלל, משום "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה וכו'". אבל יתכן שההלל נתקן רק כאשר הציבור נוטלין את לולביהם, ולא לנטילת לולב של היחיד, ולכן יהיה אדם זה פטור מאמירת הלל בזמן שנוטל את לולבו. דאף שעצם אמירת ההלל דיו"ט היא בין ביחיד בין בציבור, אולי אמירת ההלל על המצווה היא בציבור דווקא, שהיא כשירה על הקרבן – שדימה לה הרמב"ן את אמירת ההלל על המצווה, ששייכת בציבור דווקא ולא ביחיד. ומכל מקום אף שאותו אדם לא יוכל לומר את ההלל על הלולב, כיון שבכך נפיק בהלל דיומא שאמר עם הציבור, מכל מקום הן הוא אנוס בעניין זה, ולכן לא עבר על דין תורה ותקנת חכמים לעשות המצווה בשמחה ובשירה. ולכן מותר לו להמתין מליטול לולב עד שיביאו לו לולב מהודר יותר. וייתכן גם שיצא ידי חובת "תחת אשר לא עבדת וגו'", עם הציבור במה שהם אמרו הלל על נטילת לולב שלהם, וממילא אין שום עיכוב מצד ההלל במה שהוא אינו נוטל לולב בזמן אמירתו.

אבל לדעת הרמב"ם שההלל טעון נטילת לולב מצד שצריך לשמוח בלולב, והיינו שצריך ליטלו בזמן שמחה כמו שנתבאר, הנה אף שיביאו לו לולב מהודר יותר אחר כך, נראה

קו ב י ש פ ת י כ ה ן

ברור שצריך ליטול לולב בזמן שהציבור אומר הלל ולנענע, ואין לו רשות להיפטר מחובה זו, שהיא ממהות המצווה והגדרתה מדאורייתא, רק משום שרוצה לקיים את המצווה בהידור רב יותר, אף שאין כאן מניעה מצד זריזין מקדימים למצוות כמו שכתב בשבות יעקב. ונראה שזה פשר מה שכתב הט"ז בסימן תרנ"ז לבאר מה שאיתא בשו"ע שם שקטן היודע לנענע אביו חייב לקנות לו לולב, והקשה מהרש"ל מדוע שיקנה לו לולב – הרי יכול לתת לו את הלולב שלו לאחר שיצא בו, וכתב הט"ז:

"מי שידו משגת לקנות לבנו לולב אחר יעשה כן, כדי שגם בנו יכול לברך בשעה שהציבור אומרים הלל, שזהו יותר טוב ממה שיברך אחר כך".

וברור שהט"ז לא סבירא ליה בדברי שבות יעקב הנ"ל, כיון שאין שום צד סברא שמצד זריזות עדיף לקנות לתינוק לולב כדי שיצא בו מוקדם יותר, כיוון שאם אין לו לולב הרי מקיים את הזריזות כהלכתה כשנוטל את הלולב בשעה שמזדמן לו. אלא שמעצם דין הלולב, עדיף שינטל בשעה שהציבור אומר את ההלל, והיינו כדברי הרמב"ם שביארנו, שעיקר דין לולב הוא לשמוח בו, והיינו לנוטלו בזמן שמחה ואמירת ההלל. וכדי לחנך את התינוק לקיים מצוות לולב כהלכתה, צריך לקנות לו לולב כדי שיוכל לברך עליו בזמן אמירת ההלל. ואולי לכך דייק הט"ז ולא כתב שבנו יוכל לנענע בשעה שהציבור אומרים הלל, אלא כתב שיוכל לברך בשעה שהציבור אומרים הלל, והיינו שעצם מצוות נטילת לולב וברכתו כשמתקיימת כהלכתה, היא בזמן אמירת ההלל, כדברי הרמב"ם.

ובזה יתבאר מה שפסק מהרש"ל בשו"ת סי' ח', בענין ציבור שלא היו לו הדסים לברך עליהם. ופסק שלא יברכו ביום טוב על האתרוג ושלא יביאו הדסים על ידי גוי ממקום אחר. וכתב:

"והנה אף שהוריתי שלא לברך עליו, מ"מ הורתי לש"ץ שיחא מנענע כדינו ובעת ההלל כשאר שנה וכו'. ועוד יש לחלק דאפילו אם תאמר שלא ינענע (כשיש לו רק ג' מינים) היינו ביחידים שאין מתפללים במנין, דאז אין שייך נענוע כלל, ואם ינענע בלא ברכה מה זו הנענוע ומה תועלת יש בה מאחר שאינה אלא לזכר בעלמא. אבל מה שהש"ץ היה מנענע בעת ההלל משום דבציבור הוא ראוי לעשות כן כדי שלא תשתכח תורת הלולב ונענועיה. וגם אפשר דבנענוע בעת ההלל לשבח המקום, אפילו בג' מינים מספיק ידי מצווה, ואחד המרבה ואחד הממעיט וכו', דשבח ושמחה בעלמא הוא דקעבדינן להמקום".

ולכאורה הוראה זו אינה מובנת כלל, דמה נפקא מינה אית לן בין היחידים שלא ינענעו אפילו לזכר בעלמא, כי אין תועלת בנענוע זה, לבין הנענוע של הש"ץ בעת ההלל שהוא לשבח המקום, ודי בג' מינים. וצ"ל דמהרש"ל סובר גם הוא כרמב"ם, שכן לדעת הרמב"ן אין קשר בין ההלל ללולב, אלא מה שנטילת הלולב טעונה הלל, ואם אין כאן נטילת לולה כדינה, אין עניין לעשותה בהלל. אבל לדעת הרמב"ם שהמצווה בלולב היא לשמוח בו, ייתכן שאין דומה השמחה בלא לולב לשמחה בלולב, שהשמחה בלולב גדולה יותר. וכמו כן אינו דומה ההלל בלולב להלל בלא לולב, וזה כדברי התנחומא שהבאנו שארכעה

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כַהֵן

מינים הללו מהללין בהם. ולכן יש לומר שגם בעצם ארבעה המינים ישנה מהות של הילול, מעבר לקיום המצווה בשלמותה, ולכן צריך החזן לנענע בג' מינים בשעת ההלל אף שאין כאן קיום מצווה שלמה של נטילת לולב, כדי שיתקיים ההלל בלולב לפחות במקצתו.

ונראה שגם דעת התוספות כרמב"ם. שכן בפסחים (דף ז' ע"ב) כתבו כמה שאמרה הגמרא דנומח ברכת הלולב הוא בעל דלשעבר משמע, משום דבעידנא דאגבהה נפיק ביה:

"וא"ת כיון דנפק היאך יברך והלא צריך לברך עובר לעשייתו. ואומר ר"י אע"ג דנפק, אכתי עוסק במצווה שצריך לנענע בקריאת הלל".

ומדיוק דבריו, שכתב שצריך לנענע בקריאת הלל ולא שעדיין נשארו לו שיירי מצווה דנענוע סתם, חזינן דעיקר מצוות לולב הוא בשעת ההלל דווקא, והיינו בזמן שמחה. דאם נימא כרמב"ן שהלולב טעון הלל, אין ההלל והנענוע בו השלמת המצווה, יותר מאשר נענוע סתם, ואי אפשר לומר שכל זמן שההלל לא נאמר לא נשלמה מצוות הלולב לעניין ברכת המצוות, שכן להלל יש ברכה בפני עצמו, ואינו קשור לעצם מצוות הלולב. ורק לשיטת הרמב"ם שעיקר נטילת הלולב מתחייב בזמן ההלל, י"ל דלא נעשתה המצווה בשלמותה כל זמן שלא נטל הלולב ונענע בהלל